

K současným problémům morálky a mravní výchovy v naší společnosti

Další rozvoj socialistické společnosti v období přestavby jejích základních struktur vyžaduje nejen výrazné změny ve sféře výrobních procesů, ale také v organizaci společenského života, včetně procesů výchovy a vzdělávání dorůstající generace i dospělých členů naší společnosti. Předpokladem pozitivních změn ve společenském životě a současně i jejich důsledkem jsou změny v obzích společenského vědomí a s nimi související změny ve způsobech myšlení lidí. Ne náhodou upozornil M. Gorbačov na XXVII. sjezdu KSSS, že každá společenská přestavba začíná přestavbou uvědomění.

Přestavba v ideologické oblasti nepředstavuje změnu idejí ani přeměnu světónázorové orientace, založené na učení marxismu-leninismu. Na XXVII. sjezdu KSSS bylo znovu zdůrazněno, že „marxismus-leninismus je nejdokonalejší revoluční světový názor. Zdůvodnil nejhumánnější cíl, jaký si kdy lidstvo vytlo – vytvořit na zemi spravedlivý společenský řád“.¹

Morálka jako specifická forma regulace mezilidských vztahů v průběhu chování a jednání lidí je tvořena jednak souborem hodnotných a normativních principů, idejí, předpisů, požadavků a doporučení, jednak bezpočetným množstvím sociálních mechanismů, jimiž se tyto normy, předpisy, požadavky aj. realizují ve společenské praxi, v těsné závislosti na stavu a vývojových tendencích materiální základny společnosti.

Řešení problematiky hodnotově normativní a normativně imperativní složky morálky je v kompetenci etiky jako teoretické disciplíny zabývající se mravností. Zkoumání sociálních mechanismů, jimiž se axiologické i mravně normativní orientace prosazují ve společenském vědomí, v individuálních vědomích jednotlivých lidí a odtud ve společenské praxi, zahrnuje široce interdisciplinární problematiku, v níž se prolínají otázky filozofické s ekonomickými, sociologickými a psychologickými.

Otázky cílevědomého společenského řízení procesu osvojování mravních hodnot a mravních norem patří do oblasti zkoumání pedagogiky. Zatím jsou řešeny především v rovině teoretického bádání o cílech, obzích a metodách výchovné práce a empirických konfrontací výsledků výchovné práce i s jejím projektem. V souvislosti s úkoly přestavby naší společnosti bude však nezbytné udělat další krok v orientaci teorie výchovy tak, aby byla nejen projektem a reflexí výchovné praxe, ale především nástrojem jejích pozitivních změn.

Po dlouhé řady generací bylo mravní vědomí převážné většiny lidí založeno na světovém názoru, který filozofové charakterizují jako idealistický, náboženský nebo nábožensko-mravní. Současné světónázorové zaměření morálky, o jejíž realizaci a rozšíření v naší společnosti usilujeme i ve výchovně vzdělávacím procesu, je diametrálně odlišné. Ideovým základem mravních názorů, postojů a přesvědčení současného člověka, na nichž je založeno jeho jednání v procesu jeho sociální seberealizace, je vědecký, marxisticko-leninský světový názor. Vědecký světový názor, tak jak jej v naší pedagogice interpretujeme, nepředstavuje pouze racionálně osvojený soubor poznatků. Zahrnuje v sobě i přesvědčení, vztah k poznávané skutečnosti, systém postojů poznávací i emocionální povahy. Z tohoto hlediska je světový názor i hodnotovou orientací, jejíž neodmyslitelnou součástí je i hodnotová orientace mravní.

„Mravní funkce světového názoru,“ jak velmi výstižně vyjádřil K. Hlavoň, „není dána pouze tím, že k „názorům“ je prostě přiřazen hodnotový a normativní kodex. V každém rozvinutém světovém názoru je mravně relevantní už „obraz světa“, již samy názory o světě, o společnosti i o člověku mají určitý mravní dosah.“²

Mravní výchova je jednou ze základních složek systému výchovy. Prostupuje celý výchovně vzdělávací systém, od předškolních zařízení, škol všech stupňů a typů až po instituce zabývající se výchovou a vzděláváním dospělých. Má za úkol utvářet progresivní socialistickou hodnotovou orientaci dětí, mládeže i dospělých občanů naší společnosti, poskytovat věcně správné a věkově přiměřené poznatky o mravních principech, normách a požadavcích socialistické společnosti, o společensky pozitivních způsobech chování a jednání. Utváří mravní přesvědčení jako dialektickou jednotu racionálního a emocionálního přístupu ke světu a v rámci svých možností reguluje a hodnotí praktické jednání člověka.

Mravní výchova působí na individuální mravní vědomí jednotlivých lidí (dětí, mládeže i dospělých) a jejich prostřednictvím ovlivňuje mravní vědomí kolektivu, v jehož rámci je realizována (kolektivu třídy, školy, kolektivů vznikajících v zájmových, společenských a politických organizacích), čímž se spolupodílí na utváření společenského mravního vědomí.

Aktuální společenské požadavky na mravní rozvoj a mravní výchovu dětí a mládeže i dospělých občanů naší společnosti v nejbližším vývojovém období i ve vzdálenější perspektivě vyjadřují Materiály a dokumenty z jednání XVII. sjezdu KSČ. Morální úroveň naší společnosti se zabývalo i 5. plenární zasedání ÚV KSČ v březnu 1987 a 9. plenární zasedání ÚV KSČ v dubnu 1988.

Při realizaci závěrů XVII. sjezdu vystupuje výrazně do popředí význam lidského faktoru a jeho morálních kvalit, který je chápán nejenom jako předpoklad zdokonalování socialistických vztahů mezi lidmi, ale i jako jeden z významných činitelů intenzifikace národního hospodářství

Ze všech aktuálních požadavků souvisejících s plněním úkolů přestavby hospodářského mechanismu naší společnosti plynou pro oblast mravní výchovy závažné důsledky. Řada konkrétních mravních požadavků byla sjezdem vytyčena v širším kontextu jako požadavky na oblast ideologické práce, v jejím zaměření „je třeba s trvalou orientací na světónázorovou, morální

a pracovní výchovu usilovat o pochopení strategického kursu naší hospodářské politiky.³

Prvořadou pozornost v ideologické práci je na základě požadavků XVII. sjezdu zapotřebí věnovat takovým mravním kritériím, jako je „svědomitost, čestnost, poctivý vztah k povinnostem, odpovědnost před kolektivem...“. Posláním politickovýchovné práce je „co nejaktivněji přispívat k formování vlastností nového člověka, uvědomělého občana socialistické vlasti, všestranně se rozvíjející osobnosti, která si osvojila základy marxisticko-leninského světového názoru, principy socialistické morálky a podle toho jedná.“⁴ Z komponent výchovy v užším smyslu do popředí vystupuje výchova v duchu socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu.

Závažný požadavek vyslovený XVII. sjezdem se vztahuje k morálnímu klimatu celé společnosti, která svým formativním působením ovlivňuje utváření a vývoj mravních kvalit dorůstající generace i dospělých občanů. Bylo podtrženo, že „je třeba upevňovat odpovědnost, kompetentnost pracovníků, všemožně posilovat autoritu čestné, kvalifikované a svědomité práce“.⁵ Na sjezdu byla zdůrazněna těsná spojitost ideologické práce se životem, s praxí, a bylo konstatováno, že každá propaganda se míjí účinkem v podmínkách, kdy „jedno se říká a druhé dělá, kdy za slovy nenásledují činy“.

Sjezd se zabýval i některými závažnými protisocialistickými jevy v oblasti morálky, jako jsou spekulativní tendence, snahy o bezprácné a neoprávněné příjmy, přitvůrčí a rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, úplatkářství a další nešvary, proti nimž je třeba rozhodně bojovat. Ve svém projevu připomněl s. Husák Dopis předsednictva ústředního výboru KSČ k prohloubení účinnosti boje proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny, přijatý v únoru 1983, a podtrhl nutnost zvýšení stranické odpovědnosti za to, aby se zásady Dopisu, který důrazně nastolil požadavek boje proti všem negativním jevům, proti snahám o bezprácné příjmy a obohacování, proti korupci a zneužívání funkcí, za důsledné respektování a prosazování zásad socialistické morálky a zákonitosti plně uplatnily v praktickém životě.

Negativní mravní jevy, jak bylo konstatováno na XVII. sjezdu, se vyskytují i v jedné části naší mládeže: „Určitá část mladých lidí se chová v rozporu se socialistickou morálkou a normami společnosti.“ Bylo zde zdůrazněno, že „nemůžeme přehlížet jevy, jako je lehkomyšlný vztah k životu, k jeho hodnotám, neúcta k práci, k lidem, včetně vlastních rodičů, různé formy násilí a vandalis-mu“. Sjezd konstatoval skutečnost, že ve výchově a utváření základních charakterových rysů mladého člověka, jeho citových, morálních a duchovních hodnot, má klíčovou úlohu rodina, a vyjádřil potřebu věnovat velkou péči výchově dorůstajícího pokolení k manželství a rodičovství, zejména vzhledem ke značnému počtu rozvodů.

V projevu s. Husáka bylo dále zdůrazněno, že při uskutečňování programu dalšího rozvoje socialistické společnosti vzrůstá i úloha a odpovědnost naší školy. „Její poslání je připravovat mládež na život a práci, pěstovat v ní lásku k socialistické vlasti, úctu k rodičům, hodnotám, které vytvořily předchozí generace, vést ji k pracovitosti, čestnosti a odpovědnosti před kolektivem.“⁶ Z úkolů, které sjezd vytyčil pro práci školy, převažují úkoly mravní povahy.

Plyne z toho jednak velká odpovědnost školy za výsledky její výchovné práce, zejména v oblasti výchovy komunistické morálky, jednak velká odpovědnost pedagogické teorie, která by svými prostředky měla ke zkvalitňování výsledků výchovy dorůstající generace co nejúčinněji přispívat.

Rovněž 5. zasedání ÚV KSČ ve dnech 18. a 19. března 1987 věnovalo značnou pozornost otázkám výchovy a vzdělání, především v kontextu vytváření podmínek pro urychlování vědeckotechnického rozvoje společnosti. Konstatovalo, že přestavbu hospodářského mechanismu „nechápeme jen jako úzce ekonomickou, ale v plném slova smyslu jako celospolečenskou záležitost. Zdaleka se nejedná jen o stanovení nových podmínek, pravidel a metod hospodaření. Spolu s tím je nutno měnit i myšlení a jednání lidí, ovzduší v pracovních i občanských kolektivech, politickou atmosféru v celé společnosti“.⁷ Bylo zde zdůrazněno, že „je nutné se zamýšlet nad tím, jak zdokonalit výchovně vzdělávací soustavu, přičemž je zároveň třeba přehodnotit činnost společenských věd, aby nejen registrovaly fakty, ale více pomáhaly straně a společnosti při řešení současných problémů“. „S větší koncepcí je potřebné dosáhnout, aby výchova a vzdělávání byly trvale otevřeny všemu novému a pokrokovému a lépe odpovídaly nejen současným, ale i budoucím potřebám rychlejšího uplatňování vědeckotechnického pokroku.“ V usnesení 9. zasedání ÚV KSČ, které se rovněž zabývalo otázkami morálky a mravní výchovy v naší společnosti, byl vyjádřen požadavek „dosáhnout rozhodného obratu v uplatňování Dopisu PÚV KSČ stranickým orgánům a organizacím k prohloubení účinnosti boje proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny“.⁸

Dopis předsednictva ÚV KSČ stranickým orgánům a organizacím k prohloubení účinnosti boje proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny, vydaný ÚV KSČ⁹ a později zveřejněný v Rudém právu, byl zpracován na základě rozboru uskutečňování dlouhodobé generální linie budování rozvinuté socialistické společnosti, provedeného XVI. sjezdem KSČ. Na XVI. sjezdu bylo pozitivně hodnoceno, že „československý lid, vedený komunistickou stranou, úspěšně pokračoval v díle socialistické výstavby, rozmnožil hmotné a duchovní bohatství naší vlasti a upevnil socialistické zřízení“¹⁰

V Dopise PÚV KSČ se konstatuje, že naprostá většina pracujících „pracuje ve prospěch socialistické společnosti poctivě, obětavě, a to i ve svém volném čase, někdy i bez nároku na bezprostřední materiální odměnu. S tímto úsilím však ostře kontrastuje počínání těch, kteří se na úkor společnosti nebo spoluobčanů různým způsobem, leckdy bez jakýchkoliv zábran a v rozporu se socialistickou morálkou obohacují.“

V Dopise jsou zcela otevřeně uvedeny konkrétní protispolečenské jevy, kterým je třeba účinněji a důsledněji čelit. Některé z těchto jevů představují porušování právních norem naší společnosti, z něhož plynou závažné mravní důsledky, jiné spadají převážně do oblasti morálky. V příloze Dopisu je uveden Soubor opatření vlády ČSSR k předcházení neoprávněnému obohacování a k zajištění účinnějšího postihu majetku a majetkového prospěchu z nepoctivých zdrojů.

Z hlediska mravních principů představují jevy kritizované v Dopise porušování základních požadavků mravního kodexu naší společnosti. Proto bude

nezbytné řešit tyto problémy i v rámci výchovné práce, zejména využitím všech dostupných výchovných prostředků výchovně vzdělávacích institucí.

Protispolečenské jevy, proti nimž je třeba bojovat a k boji proti nimž je nutno připravovat i dorůstající generaci, se vyskytují především v těchto formách:

- „rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, jako materiálů, zařízení, zboží, pohonných hmot, ale i dalších, dále porušování povinností pracovníků při nakládání s finančními a hmotnými prostředky socialistických organizací, zneužívání funkce pro osobní obohacování, tvorba tzv. černých fondů pro financování nedovolené činnosti;
- zneužívání majetku v socialistickém vlastnictví k poskytování darů, nejružnějších pozorností a výhod, např. při výstavbě rodinných domků a rekreačních objektů, provádění bezplatných oprav aut a jiných předmětů soukromníkům z prostředků hospodářských organizací, s cílem dosáhnout výhod pro sebe, popřípadě pro další osoby;
- získávání majetku ze socialistického vlastnictví jednotlivci na základě nízkých odhadů nemovitostí, zařízení, odprodej různých materiálů za nižší ceny, než je současná hodnota, zabezpečování jejich přednostního prodeje, neodůvodněné obohacování prostřednictvím dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a vedlejších pracovních poměrů, které se mnohdy uskutečňují v rámci pracovní doby, za kterou se pobírá současně i plat;
- neoprávněný příjem v případech, kdy odměna neodpovídá kvalitě a množství vykonané práce, dochází k neodůvodněným úpravám plánů, k nesprávnému vykazování jejich plnění s cílem získat nejružnějšími machinacemi splnění podmínek pro vyplácení prémie, odměn i podílů;
- úplatkářství, jež se projevuje na různých úsecích společenského života a v různých podobách. Cílem je získat buď přímý osobní prospěch, nebo prospěch pro organizaci, často i k zajištění neoprávněných výhod jejím pracovníkům;
- poškozování spotřebitelů v obchodě a službách na ceně, váze, jakosti prodávaného zboží, čímž se v některých oblastech, především při prodeji zeleniny, ovoce a masa, vytvářejí velké zdroje neoprávněných příjmů;
- přednostní prodej nedostatkových druhů zboží a přednostní provádění opravářských prací pro občany za poskytnutí úplatku nebo protislužby. Nedostatek žádaného zboží a služeb je vyvolán často i uměle s cílem získat vlastní prospěch těch, kteří prodej a služby poskytují;
- nedovolené provozování soukromé nebo jiné výdělečné činnosti jednotlivci bez povolení národních výborů, které se stává zdrojem nepřiměřených příjmů; zneužívání zařízení socialistických organizací ve výrobě, dopravě, v obchodě, v místním hospodářství, ve zdravotnictví a v dalších odvětvích pro vlastní výdělečnou činnost.

Uvedené činnosti jsou hrubým porušováním právních i mravních norem socialistické společnosti. Z mravních principů zakotvených v Morálním kodexu budovatele komunismu je porušován především princip svědomité práce pro společnost, péče o zachování a rozmnožení společenských hodnot, princip vysokého vědomí společenské povinnosti, nesmiřitelnosti k porušování zájmů společnosti, poctivost a pravdivost, mravní čistota, prostota a skromnost ve veřejném i v osobním životě, princip nesmiřitelnosti k nespravedlnosti, přetřivnictví, nepoctivosti, kariérismu a hrabivosti. Porušováním všech těchto principů je zároveň porušován i základní princip Morálního kodexu, oddanost věci komunismu, láska k socialistické vlasti a k socialistickým zemím.

V Dopisu se uvádí, že se vyskytují i další projevy protispolečenského chování a vystupování některých občanů, které hrubě odporují zásadám a zákonům socialistického soužití. Zvláště závažné je konstatování, že takové protispolečenské jednání jednotlivců se neseťkává vždy s důrazným účinným odsouzením a postihem. Tento fakt svědčí o nedostatečném fungování jednoho z hlavních garantů dodržování mravních norem — veřejného mínění.

Mravní vědomí se vyvíjí v těsné závislosti na společenském bytí, na úrovni rozvoje a fungování společenské základny. Je nepochybné, že mravní výchova

děti, která se ve svém nejbližším okolí setkává se soustavným porušováním právních i mravních norem, které není sankcionováno ani státními orgány, ani veřejným míněním, a které přináší osobám porušujícím tyto principy značné hmotné výhody a vysokou životní úroveň, je mimořádně obtížná.

Toto poznání samozřejmě nemůže být důvodem k tomu, abychom na jejich mravní výchovu rezignovali, naopak bude zapotřebí hledat nové účinné metody působení zejména na hodnotovou orientaci dětí a mládeže tak, aby mládež byla světonázorově, ideově a mravně vyzbrojena proti negativním vlivům působícím zvnějšku a dokázala na základě svého přesvědčení čelit tlaku svého okolí, pokud by se v něm projevovaly demoralizující tendence.

Velkou inspiraci pro další řešení problémů morálky mravního rozvoje společnosti a mravní výchovy mládeže i dospělých jsou výsledky XXVII. sjezdu KSSS. Na sjezdu byla schválena Nová redakce programu KSSS, v níž byla vytyčena nová koncepce morální orientace sovětské společnosti. Hodnotová orientace komunistické morálky byla charakterizována těmito slovy: „Za postupného vývoje ke komunismu se stále více projevuje tvůrčí potenciál komunistické morálky, nejlidštější, nejspravedlivější a nejušlechtilější morálky, založené na věrnosti cílům revolučního boje a ideálům komunismu. Naše morálka vstřebala jak prosté, všelidské mravní hodnoty, tak i normy jednání lidí a mezilidských vztahů, které vykrystalizovaly mezi lidovými masami ve staletém boji proti vykořisťování, v boji za svobodu a sociální rovnost, za štěstí a mír.“¹¹

Komunistická morálka, o jejíž upevňování komunistická strana Sovětského svazu usiluje, je

- morálka kolektivistická. Jejím základním principem je jeden za všechny, všichni za jednoho. Je neslučitelná s egoismem, sebeláskou a ziskovostí a harmonicky spojuje všelidské, kolektivní a osobní zájmy;
- morálka humanistická. Ta povznáší pracujícího člověka, hluboce si ho váží a nepřipouští dotýkat se jeho důstojnosti. Prosazuje opravdu lidské vztahy mezi lidmi, vztahy soudružské spolupráce a vzájemné pomoci, laskavost, čestnost, prostotu a skromnost v osobním i společenském životě;
- morálka aktivní, činná. Ta povzbuzuje člověka k novým pracovním a tvůrčím činům. K zájmu podléhá se na životě kolektivu a celé země a k aktivnímu odmítání všeho, co neodpovídá socialistickému způsobu života, a k vytrvalému boji za ideály komunismu.“

ZÁVĚR

Vzájemné vztahy mezi společenským a individuálním bytím a vědomím jsou dialektické a složité zprostředkované. Jako všechny ostatní formy společenského vědomí je i morálka druhotná ve svém dialektickém vztahu se společenským bytím a stejná jako ostatní formy společenského vědomí zpětně aktivně ovlivňuje společenské bytí. „Společenské vědomí svět nejen odráží, ale současně i tvoří.“¹² Z tohoto důvodu jsou v socialistické společnosti kladeny tak vysoké nároky na oblast morálního rozvoje jejich členů. Zaostávání v mravním rozvoji společnosti se nutně musí promítnout do všech sfér jejího života. Morálka bývá charakterizována jako všudypřítomná, vše prostupující

oblast společenského a individuálního vědomí. Může tomu tak ovšem být pouze tehdy, jestliže morálka byla do tohoto vědomí zakódována, stala se jeho nedílnou součástí. Tak jako může být vlažné, lhostejné, inertní mravní vědomí (svědomí) jednotlivých lidí, může být nedostatečně rozvinuté i mravní vědomí určitých sociálních skupin, sociálně patologická lhostejnost může zasahovat i určité vrstvy veřejného mínění.

Každá společenská formace disponuje řadou forem a prostředků, jimiž reguluje jednání lidí. Mravní jednání (na rozdíl např. od pouhého dodržování právních norem) je garantováno silou veřejného mínění (společenského mínění) a působením vnitřního regulátoru jednání osobnosti – svědomím. Specifickou zvláštností morálky je, že morálka, na rozdíl od politiky, práva aj., je neinstitucionální formou organizace společenského života v tom smyslu, že nedisponuje žádnými vlastními společenskými institucemi, které by řídily, zabezpečovaly či kontrolovaly proces jejího působení. Její působení však prolíná činnostmi všech společenských institucí a společenských organizací, všech kolektivů a sociálních skupin (včetně rodiny), v nichž se realizují mezilidské vztahy.

Mravní výchova má za úkol vypěstovat u dětí, mládeže i dospělých osobnostní rysy vyjadřující jejich mravní vztah ke skutečnosti, založený na hluboce osvojeném vědeckém světovém názoru, to znamená socialisticky hodnotově normativní orientaci. Stále více je však patrné, že „mravní sebeurčování člověka předpokládá nejen osvojení normativně hodnotového obsahu socialistické morálky, nýbrž zformování ucelené mravní soustavy v jednotlivci, k níž patří také určité psychické schopnosti, vazby, procesy a stereotypy...“¹³ to znamená mechanismy, které zajistí realizaci hodnotově normativní orientace v praktickém jednání člověka. Patří sem nejen interiorizované poznatky, postoje a přesvědčení, ale i některé dovednosti, především dovednost rozlišit mravné jednání od nemravného, správné chování od nesprávného, ale i dovednost v každé situaci jednat podle mravních norem socialistické společnosti. Z psychologického hlediska to vyžaduje utváření a rozvíjení velkého množství charakterových vlastností osobnosti, jejích emocionálních kvalit s mimořádným akcentem na volný rys charakteru, které jsou konečným mechanismem rozhodujícím o tom, zda se mravné jednání bude či nebude realizovat.

Mravní výchova, to není moralizování. Někdy však vzniká dojem, že z obavy před neúčinným moralizátorstvím se ve výchově dopouštíme druhého extrému: o mravnosti nehovoříme vůbec. Tento postřeh je velmi dobře formulován ve výše citovaném článku K. Hlavoněm: „Proti moralizátorskému kazatelství a karatelství, které je odtrženo od reálného života a neustí v morální jednání, i proti amorálnímu a demoralizujícímu rozporu mezi „krásnými slovy“ a skutečnými činy je právem zdůrazňován požadavek mravního přesvědčení a jednání, jednoty slov a činů. Avšak přes všechny možnosti deformace a zneužití jazyka morálky není bez něj morálka možná. Jakkoli lze konat morální činy „beze slov“ (aniž bychom o vlastních zásluhách mluvili), není morálka jakožto mravní soustava možná „beze slov“, bez jazyka morálky.“¹⁴

Zkušenosti z pedagogických výzkumů ukazují, že ve výchovně vzdělávací praxi na školách se o otázkách morálky téměř nehovoří, přestože o mravní

problémy má zejména mládež staršího školního věku značný zájem. Z několika desítek vyučovacích hodin analyzovaných autorkou tohoto článku se o problematice morálky explicitně hovořilo pouze v jediné, speciálně zaměřené na výchovu k rodičovství.

Nelze proto než hluboce souhlasit s autorem výše citované stati, že jedním z nejdůležitějších předpokladů prohloubení socialistické mravní výchovy a účinnosti socialistické morálky je prostoupení veškeré vzdělávací, ideověvýchovné, ideologické, propagandistické, publicistické i umělecké práce mravní problematikou, socialistickým mravním obsahem a patosem.

Bez mravních lidí nelze vybudovat mravnou socialistickou ani komunistickou společnost, ovšem v mravně nerozvinuté společnosti těžko mohou vyrůstat mravní lidé. Na mravních vlastnostech, postojích a vztazích lidí záleží nejen to, jak se lidé budou chovat k sobě navzájem, ale také, jak se budou chovat ke společnosti, zda zájmy společnosti přijmou za své vlastní, zda budou své tvořivé schopnosti uplatňovat v zájmu jejího rozvoje a společenského pokroku. Socialistická mravnost je mravnost velmi široce chápaného soužití. Hlavním kritériem hodnocení lidských mravních činů je ohled na dobro jiných lidí nebo obecně společenský užitek.

Průvodním znakem období přestavby hospodářských mechanismů naší společnosti by měly být i změny v mravním vědomí a jednání lidí. Tyto změny však nevzniknou automaticky, jako důsledek změn ve společenské základně. K jejich uskutečnění bude zapotřebí dobře promyšlené, cílevědomé úsilí celé ideologické fronty včetně všech výchovně vzdělávacích institucí.

IVA ŠVARCOVÁ

POZNÁMKY

¹ XXVII. sjezd KSSS. Praha, Svoboda 1986, s. 82.

² Hlavoň, K.: *K problematice formování socialistického mravního vědomí* Filozofický časopis, XXXIV, 1986, č. 6, s. 950.

³ XVII. sjezd KSČ. Dokumenty a materiály. Praha, Svoboda 1986, s. 18—29.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž, s. 18—29.

⁶ Tamtéž, s. 25.

⁷ 5. zasedání ÚV KSČ ve dnech 18. a 19. března 1987. Praha, Svoboda 1987, s. 24.

⁸ Usnesení 9. zasedání Ústředního výboru KSČ. Rudé právo, roč. 68, 11. 4. 1988, s. 1.

⁹ Ústřední výbor Komunistické strany Československa 1983.

¹⁰ Sborník hlavních dokumentů XVI. sjezdu KSČ. Praha, Svoboda 1981.

¹¹ XXVII. sjezd KSSS. Dokumenty a materiály. Praha, Svoboda 1986, s. 161.

¹² Lenin, V. I.: Spisy, sv. 38, Praha 1980, s. 214.

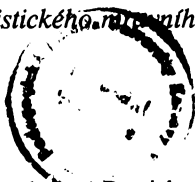
¹³ Hlavoň, K.: *K problematice formování socialistického mravního vědomí*. Filozofický časopis, roč. XXXIV, 1986, č. 6, s. 947.

¹⁴ Tamtéž, K.: C. d., s. 949.

LITERATURA

Akmambetov, G. G.: *Problémy mravního rozvoje osobnosti*. Bratislava 1973.

Ananjev, B. G.: *O problemach sovremennogo čelovekoznaniya*. Moskva 1977.

- Archangelskij, L. M.: *Marxisticko-leninská etika*. Bratislava 1976.
- Drobnickij, O.G.: *Pojem morálky*. Bratislava 1980.
- Formirovanie naučného mirovozzrenija učaščichsja*. Red. Monoszon, E. I., Pravdík, R., Rogová, R. M. Moskva 1985.
- Grulich, V.: *Osobnost a její společenský rozvoj*. Praha 1983.
- Gusejnov, A. A.: *Etika a morálka*. Společenské vědy v SSSR, 1985, č. 5.
- Hlavoň, K.: *K problematice formování socialistického mravního vědomí*. Filozofický časopis, roč. XXXIV, 1986, č. 6.
- Hodovský, I.: *K otázce významu dokumentů XXVII. sjezdu KSSS a XVII. sjezdu KSČ pro rozvíjení výzkumu společenského vědomí*. Filozofický časopis, roč. XXXIV, 1986, č. 6.
- Hradečná, M.: *Úloha citové složky v procesu výchovy*. Praha, Academia 1982.
- Junghänel, G., Schuttpelz, P., Tackamann, S.: *Sozialistische Moralerziehung aus philosophisch-ethischer Sicht*. Berlin 1987.
- Návrh nové redakce programu KSSS. Stanovy KSSS (návrh)*. Praha 1985.
- Pavlík, O.: *Mravná výchova v socialistické společnosti*. Bratislava 1988.
- Semrád, J. a kol.: *Výchova k marxisticko-leninskému světovému názoru a jeho funkce v utváření socialistické osobnosti mládeže*. Praha, PÚ JAK ČSAV 1982.
- Švarcová, I.: *Mravní výchova v československé výchovně vzdělávací soustavě*. Praha, ÚŠI 1985.
- Titarenko, A. I.: *Specifika i struktura morali*. In: *Moral' i etičeskaja teorija*. Moskva 1984.
- XXVII. sjezd KSSS*. Praha 1986.
- Sborník hlavních dokumentů XVI. sjezdu KSČ*. Praha 1981.
- XVII. sjezd KSČ. Dokumenty a materiály*. Praha 1986.
- 5. zasedání ÚV KSČ ve dnech 18. a 19. března 1987*. Praha 1987.
- Usnesení 9. zasedání Ústředního výboru KSČ*. Rudé právo, roč. 68, 11. 4. 1988.
- Dopis předsednictva ÚV KSČ stranickým orgánům a organizacím k prohloubení účinnosti boje proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny*. ÚV KSČ 1983.